

En ny velfunderet historiedidaktik?

– en replik

BERNARD ERIC JENSEN

Den korte version af dansk historiedidaktiks nyere historie er som følger (længere udgaver kan findes i B.E. Jensen 2001, 2003a, 2004a, 2004b og Stugu 2000): Der blev i 1970'erne arbejdet på at gøre historiedidaktik til en decideret fagdidaktik. Til grund for det arbejde lå en forestilling om, at undervisningsfaget 'historie' skulle udformes således, at det kom til at ligne videnskabsfaget 'historie' i den udstrækning, at det ville være muligt, når der blev taget hensyn til elevernes alder og forudsætninger. Det udgør kernen i en videnskabscentreret fagdidaktik. Mest udfoldet er den tilgang i Sven Sødring Jensens *Historieundervisningsteori* fra 1978, og Mariane Hedegaard og Gorm Sigersteds *Undervisning i samfundshistorie* fra 1992, der er det seneste større forsøg på folde en sådan tilgang ud. Af sidstnævnte fremgår det, at historiedidaktik her forstås som en historiefagdidaktik:

“Målet for historieundervisning er ud fra vores synsvinkel, at børnene tilegner sig et sammenhængende system af historiefagets grundbegreber, der kan fungere som et redskab til forståelse og analyse af livsbetingelser i historiske såvel som nutidige samfund. (...) Valg af undervisningsindhold er baseret på et fagområdes videnskabelige udvikling. (...) Forskningsprocessen og det videnskabelige indhold i historievitenskaben har været model for historieundervisningen i vores projekt” (Hedegaard & Sigersted 1992, 49-50).

Siden begyndelse af 1980'erne har en del didaktikere arbejdet målrettet på at omdefinere historiedidaktikken: fra at være en decideret historiefagsdidaktik til at blive en historiebevidstheds- eller historiebrugsdidaktik. Sidstnævnte

tilgang har siden slutningen af 1980'erne været den mest anvendte didaktiske ledetråd og står i dag som den fremherskende historiedidaktik på alle niveauer af uddannelsessystemet med undtagelse af universitetsuddannelserne. Jeg har søgt at udmønte den overordnede målsætning for en sådan historiedidaktik på følgende måde:

“En overordnet målsætning for en fagligt funderet historiebrugsdidaktik er at være med til at gøre historieundervisning i folke- og gymnasieskole til et kvalificeret og kvalificerende lærested for producenter og brugere af historiebevidsthed, og hvor det kvalificerende skal ligge i at hjælpe børn og unge til at blive mere indsigtfulde og eftertænsomme, mere kreative og kritiske producenter og brugere af historiebevidsthed, end de ellers ville have været” (B.E. Jensen 2004a, 67).

Det er derfor velbegrundet, at når Leon Dalgas Jensen (LDJ) vil lancere en ny historiedidaktisk tilgang i nr. 104 af *Den jyske Historiker*, sker det ved, at han positionerer sig i forhold til både den traditionelle historiefagsdidaktik og den nyere historiebrugsdidaktik. Det kan være god grund til at underkaste en etableret didaktisk tænkning et kritisk eftersyn, da det kan være med til at sikre, at uddannelsessystemet ikke gror fast i en historiedidaktisk vanetænkning. Men i den udstrækning, at man ikke bevidstløst hylder princippet: alt nyt er godt nyt, er der også god grund til at give den fremlagte kritik et kritisk eftersyn. Det udgør sigtet med denne replik.

Misforståelser

Forudsætningen for, at der kan etableres en afklarende historiedidaktisk debat, er, at de involverede parter gør et hæderligt forsøg på at forstå de stridende positioner. Er den forudsætning ikke opfyldt, vil man være i den situation, at de pågældende blot tager et opgør med positioner, der har karakter af nogle til lejligheden konstruerede stråmænd. Grunden til, at det sagforhold fremhæves, er, at jeg flere steder har meget svært ved at genkende min egen position i LDJ's gengivelse. Et enkelt eksempel:

“Historiebevidsthed er både knyttet til individer som individuel bevidsthed, og til sociale systemer, grupper og hele nationer som “kollektiv bevidsthed”. Historiebevidsthed er altså på en og samme tid både et individuelt og et kollektivt begreb, og det opfattes ligefrem som en kvalitet ved begrebet” (B.E. Jensen 2003, 58-60; B.E. Jensen 1985, 54-58; L.D. Jensen, 2004, 140).

Dette foregiver at være en gengivelse af min position. Men jeg har aldrig gjort brug af et begreb som 'kollektiv bevidsthed', når jeg skulle redegøre for min egen tilgang. Det ville i øvrigt ligge mig fjernt, da jeg har bestræbt mig på at tage et åbent opgør med de teoritraditioner, der mener, at det er fagligt forsvarligt at arbejde med sådanne holistiske begrebsdannelser. Det udgør en af de røde

tråde, der løber igennem min bog *Historie – livsverden og fag* (2003), hvor der eksplícit tages et opgør med brugen af et begreb som 'kollektiv erindring'.

Hvad jeg derimod hævder er, at menneskers identitetsdannelse har såvel individuelle som kollektive dimensioner, men det er noget ganske andet end 'kollektiv bevidsthed'. I de tekster, som LDJ i den sammenhæng henviser til, står der bl.a. følgende. "Enhver identitetsdannelse har kollektive dimensioner i sig. Hvis denne dimension helt mangler er der tale om et grænsetilfælde: en autistisk person uden mulighed for at interagere eller kommunikere" (B.E. Jensen 1985, 55). Og "kulturel erindring i streng forstand er en individuel aktivitet, og (...) det [giver] derfor kun mening at tale om kollektiv erindring i den forstand, at mennesker kan være mere eller mindre fælles om de betydningsdannelser, der er knyttet til erindringsarbejdet – dvs. at det netop kun kan dreje sig om sammenbragte erindringer" (B.E. Jensen 2003b, 81).

En velkendt travet

Det overordnede sigte for LDJ er at skitsere konturerne af en ny historiedidaktisk tilgang. Jeg medgiver, at hans tilgang indeholder nye momenter i forhold til de positioner, der hidtil har spillet en rolle i en dansk sammenhæng. Trods det er det stadigvæk på sin plads at rejse spørgsmålet: hvor meget i LDJ's position kan egentlig gøre krav på at være nyvunden indsigt, og hvor meget har snarere karakter af velkendte travet? Jeg nøjes igen med et enkelt hovedpunkt.

LDJ beskriver sit projekt som det at "introducere begrebet historisk sociologisk refleksivitet" som "et kernebegreb i historiefagets og samfundsfagets didaktik" (L.D. Jensen 2004, 134) og senere føjer han bl.a. følgende bemærkning til: "Når jeg ikke kun taler om refleksivitet, men om historisk sociologisk refleksivitet, markerer det opmærksomhed på den sociale verdens historicitet" (L.D. Jensen 2004, 136). LDJ har ret i, at termen 'historisk sociologisk refleksivitet' hidtil ikke har været brugt i dansk historiedidaktik, men det betyder ikke, at de sagforhold, som den term viser hen til, skulle have status af nyopdagelser i en didaktisk sammenhæng. Tværtimod har vi med at gøre med en særdeles velkendt travet. Det kan belægges ved et citat fra bogen *Historieskabte såvel som historieskabende. 7 historiedidaktiske essays* (1996).

"(...) historieundervisningen stræber [tillige] efter at gøre børn og unge klogere på sig selv og deres tid. De skal følgelig ikke kun lære noget om historie, men også at de selv er historie. Det kan ske ved, at de får sat sig selv og deres tid i perspektiv ved at sammenligne den med noget andet. En historieundervisning er et sted og en sammenhæng, hvor man søger at bevæge sig rundt i forskellige tider og rum, og den kan derfor danne rammen for en sådan perspektivering. Det er gennem sammenligninger med andre tider, at man kan få mulighed for at udbygge en forståelse af ens egen historicitet – altså indsigt i det historisk specifikke i de måder, man selv er historieskabt og historieskabende på" (B.E. Jensen 1996, 13).

Når LDJ har kunnet glemme eller fortrænge, at han på helt afgørende punkter blot har hæftet en ny term på, hvad der i forvejen er et særdeles velkendt historiedidaktisk arbejdsfelt, kan det skyldes, at han helt overser, at den historiedidaktik, som jeg sammen med andre har udarbejdet, er baseret på en vigtig skelnen mellem 'historiebevidsthed' og 'historisk bevidsthed' (jf. B.E. Jensen 1994, kap.2). Vi hævder ganske vist, at alle socialt fungerende mennesker vil have en historiebevidsthed, men det betyder ikke, at de også vil have en historisk bevidsthed. Sidstnævnte begreb har status af et underbegreb – dvs. er en betegnelse for de former for historiebevidsthed, hvor mennesker har indsigt i deres egen historicitet. Og det er ikke muligt at oparbejde indsigt i ens egen historicitet uden at samtidigt udvikle en refleksiv bevidsthed.

Saglig uenighed

Men også efter at der er taget højde både for LDJ's misforståelser af sine modstanders positioner og for hans brug af lånte fjer, står det klart, at LDJ og jeg er sagligt uenige om, hvilken slags samfunds- og historieteori der bedst vil kunne danne fundamentet for en tidssvarende historiedidaktik. Det er denne uenighed, som jeg afslutningsvis vil rette opmærksomheden mod.

En af de røde tråde, der løber igennem *Historie – livsverden og fag* er forsøget på grundigt problematisere brugen af kollektivsingularismen 'historien' – altså den forestilling om Historien med stort H, der gennem mere end to århundreder har præget vestlige tilgange til historie. Den tænkemåde bliver afvist, fordi den har karakter af en historiemetafysik. Trods den kritik fortsætter LDJ – ufortrødent og uden at argumentere herfor – med at gøre brug af den bestemte entalsform 'historien' (L.D. Jensen 2004, 136, 148), og så er det selvfølgelig uundgåeligt, at vi historie- og samfundsteoretisk kommer på kollisionskurs. Men skal der være tale om mere end blot en markering af uenighed, fordrer det, at LDJ forholder sig kritisk reflekterende både til sin modstanders position og til sin egen. Hvad jeg således efterlyser, er, at LDJ fremlægger nogle saglige argumenter til fordel for en fastholdelse af kollektivsingularismen 'historien' eller i det mindste at forsøge at tilbagevise mine argumenter imod en sådan begrebsdannelse.

Et hovedpunkt hos LDJ er en kritik af den historie- og samfundsteori, der ligger til grund for min tilgang til og forståelse af teorikomplekset om historiebevidsthed. Det er en helt igennem oplagt opgave kritisk at gennemlyse og diskutere de historie- og samfundsteoretiske forudsætninger, der ligger til grund for nævnte teorikompleks. Skal det fremme en saglig afklaring af, hvad der udgør grundlaget for de stridende positioner, fordrer det imidlertid, at kritikeren også må forholde sig til de teoremer og argumenter, der ligger til grund for den kritiserede position. Men det undlader LDJ helt og aldeles.

LDS's hovedanke imod teorikomplekset vedr. historiebevidsthed er, at det sammenblander "to vidt forskellige fænomener, nemlig individbevidsthed og sociale gruppers kollektive normer og forestillinger", og kritikken heraf søger han at "udbygge med udgangspunkt i Emile Durkheims teori" (L.D. Jensen 2004, 140). I betragtning af, at jeg i *Historie – livsverden og fag* helt eksplicit tager afstand fra en af Durkheim inspireret tilgang (B.E. Jensen 2003b, 213), og at det sker i et afsnit med overskriften: "Hvor kollektivt er det kollektive?", ville jeg have forventet, at LDJ havde forholdt sig til min kritik af en holistisk samfunds-teori (inkl. Durkheim), men den kritik vælger han slet og ret at forbigå i tavshed. Så bliver det unægtelig vanskeligt at føre en afklarende debat om forskellige teoripositioner.

LDJ har – som jeg ser det – ikke gjort noget seriøst forsøg på at sætte sig ind i de teoripositioner, som han selv har valgt at profilere sig op imod. Det er beklageligt. Skal debatten blive sagligt afklarende og ikke blot en gold akademisk markeringskrig, fordrer det, at han må forholde sig til den teoriposition, som jeg har søgt at forsvare, nemlig den, der i *Historie – livsverden og fag* benævnes en holistisk individualisme. Det er en position, der helt grundlæggende har sat sig for at bryde med den tvedelte individ-samfundstænkning, som bl.a. ligger til grund for Durkheims og LDJ's tilgang(e). Det er en position, der både forsvarer en ontologisk individualisme – dvs. en tese om, at der er menneskelige aktiviteter – fx det at leve, dø, erkende, lære, erindre, tænke – der i grundlæggende forstand er knyttet til det enkelte individ. Men samtidigt arbejdes der med afsæt i en holistisk tilgang. Sidstnævnte bliver fint udmøntet gennem følgende teorem af Charles Taylor:

"(...) one cannot be a self on one's own. I am a self only in relation to certain interlocutors (...) A self exists only within (...) 'webs of interlocution'. It is this original situation which gives its sense to our concept of 'identity', offering an answer to the question of who I am through a definition of where I am speaking from and to whom" (Taylor 1989, 36).

Litteratur

- Hedegaard, M. & G. Sigersted 1992, *Undervisning i samfundshistorie*.
 Jensen, B.E. 1985, "Identitet som faghistorisk forskningsfelt", *Historiedidaktik i Norden* bd.2.
 Jensen, B.E. 1994, *Historiedidaktiske sonderinger*.
 Jensen, B.E. 1996, "Historiebevidsthed og historie – hvad er det?", I H. Brickmann & L. Rasmussen (red.), *Historieskabte såvel som historieskabende*.
 Jensen, B.E. 2001, "Historiebevidsthed – hvordan går det med det historiedidaktiske paradigmeskift?", *Noter om historie og undervisning* nr. 148.
 Jensen, B.E. 2003a, "En offensiv historiedidaktik – baggrund, kendetegn, opgave", i M.-B. Ohman Nielsen m.fl. (red.), *Fagdidaktik på offensiven*.

- Jensen, B.E. 2003b, *Historie – livsverden og fag*.
 Jensen, B.E. 2004a, "Om at skifte (fag)didaktisk paradigme – en eksemplarisk historie?", i K. Schnack (red.), *Didaktik på kryds og tværs*.
 Jensen, B.E. 2004b, "Kampen om det historiedidaktiske historiebegreb", i *Historiedidaktik i Norden* bd.8.
 Jensen, L.D. 2004, "Historisk sociologisk refleksivitet – et nyt begreb i historiefagets og samfundsfagets didaktik", *Den jyske Historiker* nr. 104.
 Stugu, O.S. 2000, *Frå undervisningslære til teori om historiemedvit og historiekultur*.
 Taylor, C. 1989, *Sources of the Self. The Making of the Modern Identity*.

Hastværk
– moderne fart og tempo